

Розділ 5

ФІНАНСИ І БАНКІВСЬКА СПРАВА

DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2020.2\(56\).121-129](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2020.2(56).121-129)

УДК 347.1.347.21

Бутурлакiна Т.О.

ЕЛЕКТРОННІ ГРОШІ І АНАЛІЗ РОЗВИТКУ РИНКУ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ В УКРАЇНІ

Досліджено організаційні питання формування і розвитку сучасного ринку безготівкових розрахунків в Україні в умовах застосування інформаційних технологій і світових платіжних систем. Зокрема проведено аналіз впливу актуальних викликів, пов'язаних із кризовими фінансово-економічними процесами в умовах карантину, бізнес-ризиків від пандемії Covid-19, що обумовили активізацію сервісів для безготівкових і безконтактних розрахунків вітчизняної фінансової системи. Визначено актуальні проблеми і перспективи розвитку платіжної інфраструктури в Україні із врахуванням використання безконтактних та токенизованих карток, розвитку електронної комерції, акцентуючи вимоги регулювання вітчизняного ринку електронних грошей, зокрема у відповідності до міжнародних вимог і стандартів.

Ключові слова: електронні гроші, безготівкові розрахунки, платіжні системи, платіжні картки, безконтактні (токенизовані) картки, інформаційні технології у фінансах, платіжна інфраструктура, фінансова система.

Постановка проблеми. Значення електронних грошей у світовому масштабі зростає швидкими темпами. Розвиток і впровадження нових технологічних форм розрахунків відбувається і в Україні, адже електронні гроші все активніше використовуються вітчизняними економічними агентами для різних трансакцій і сервісів. Особливого поштовху до активізації цього процесу на вітчизняному ринку безготівкових розрахунків надали кризові фінансово-економічні наслідки та обставини в умовах локдауну, бізнес-ризиків від пандемії Covid-19, що обумовили активізацію сервісів для безготівкових і безконтактних розрахунків. З огляду на це, дослідження розвитку вітчизняної системи електронних грошей, зважаючи на світові тенденції й національні особливості на сучасному етапі є надзвичайно актуальним.

Збільшення використання електронних грошей сприяє загальному зростанню ролі безготівкових платежів в економіці. Перехід до електронних платіжних інструментів і розвиток інформаційних

технологій підсилює фінансову систему, прискорює проведення платежів, збільшує рівень охоплення населення фінансовими послугами. Крім того, зростання розрахунків з використанням електронних грошей, відіграє відчутну роль у формуванні грошової маси та викликає прискорення грошового обігу, що, в свою чергу, має безпосередній вплив на ефективність фінансового перерозподілу, монетарну політику та інфляційні процеси в країні.

В свою чергу, поширення електронних платежів пов'язане з низкою ризиків. Ефективне функціонування платіжної системи залежить від довіри учасників до платіжних інструментів. В електронних платіжних системах функціонування системи вимагає безперебійної роботи технологічно критичної інфраструктури. Також важливим фактором ризику є доступ до персональних даних і коштів клієнтів системи.

Отже, розвиток електронних грошей, як одного із електронних платіжних інструментів, несе в собі ряд позитивних впливів на економічний розвиток держави, сприяючи появі інноваційних платіжних інструментів. Водночас, залишається ряд специфічних ризиків, які враховуються в світовій практиці при створенні нормативно-правового поля. Вивчення такого досвіду і практики стають надзвичайно важливими в умовах глобалізації технологічних

© Бутурлакiна Т.О., к.е.н., доц., доцент кафедри фінансів і банківської справи, Ужгородський національний університет, тел.: +380660045381 E-mail: tatjana.buturlakina@uzhnu.edu.ua

процесів та дотримання відповідності умом регулювання вітчизняної економіки міжнародним стандартам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Найбільш детально проблема розвитку електронних грошей досліджена в зарубіжній фінансовій науці, зокрема у роботах М. Вудфорда, М. Кінга, С. Кляйна, Г. Селджіна, А. Шамраєва, Б. Шміта, Л. Уайта, Б. Фрідмена. Питання емісії й обігу електронних грошей знайшли своє висвітлення у наукових працях В. М. Кравця, О. О. Махаєвої, В. І. Міщенко, П. М. Сенища, ін. Проблематиці електронних грошових систем присвячені роботи А. Генкіна, Б. Коена, певні її аспекти з точки зору впливу на монетарну фінансову політику держави розкриті в роботах А. Мороза, М. Савлука та інших українських фінансистів. Питання правової регламентації обігу і обігу електронних грошей знайшли своє висвітлення у наукових працях Н.В. Гришук, В.М. Кравця, В.В. Крилової, О.О. Махаєвої, В.І. Міщенко, В. Рідянської, П.М. Сенища.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Не зважаючи на виключну актуальність проблеми, проведений аналіз останніх досліджень, джерел і публікацій по даній тематиці показав, що цьому питанню приділяється недостатньо ваги, питання дослідження сутності електронних грошей і їх розвитку у національній платіжній системі майже відсутні у вітчизняній науковій літературі, мало уваги приділяється теоретичним аспектам цієї проблеми, а також актуальним викликам розвитку в умовах активізації технологічних рішень, розвитку ринку фінансових технологій, зростання фінансових і бізнес-ризиків.

Мета статті. Головною метою роботи є дослідження підходів до визначення і регламентації електронних грошей як засобу обігу, аналіз сучасного стану системи електронних грошей в Україні та визначення подальших перспектив розвитку вітчизняної платіжної інфраструктури з огляду на виклики бізнес-ризиків від пандемії Covid-19 у відповідності до міжнародних вимог і стандартів.

Виклад основного матеріалу. Електронні гроші впевнено увійшли в повсякденне життя і розвиток цього ринку здійснюється доволі стрімко. У зв'язку з виключною важливістю самого явища термін «електронні гроші» застосовується до різноманітних платіжних інструментів, які засновані на інноваційних технологічних рішеннях, однак на сьогодні до сих пір не існує єдиних, перевірених і сталих визначень, які б повністю відображали технологічну, фінансово-економічну,

регуляторну та споживчу сутність цього явища.

Враховуючи динамічний розвиток технологій у фінансовій сфері, цей термін постійно розширюється і удосконалюється, а сама можливість цього передбачається у деяких регуляторних актах.

Зокрема, Директива 2009/110/ЕС містить положення про те, що «доцільно ввести чітке визначення електронних грошей, нейтральне з технологічної точки зору... Зазначене визначення має бути достатньо широким, щоб уникнути затримки у впровадженні технологічних нововведень та охопити не тільки всі види електронних грошей, наявні на сучасному ринку, а також і ті продукти, які можуть з'явитися у майбутньому» [1].

У вітчизняному законодавстві застосування і використання електронних грошей регламентується окремим законодавчим нормативним актом - «Положенням про електронні гроші в Україні», прийнятим постановою НБУ №481 від 4.11.2010 р. Крім того, це питання регулюється окремими пунктами Закону України «Про платіжні системи та переказ грошей» №2346-14, що було прийнято 5.04.2001 р.[2].

З тих пір законодавча база щодо регулювання системи використання електронних грошей зазнає численних майже щорічних змін і поправок. Нацбанк осучаснив регулювання ринку електронних грошей і гармонізував його із законодавством України та Європейського Союзу у сфері здійснення фінансового моніторингу. Відповідна постанова Правління НБУ від 11 вересня 2020 року № 133 «Про затвердження Змін до Положення про електронні гроші в Україні» набрала чинності 15.09.2020р.[3]. В той же час Національний банк передбачив для банків комфортний перехідний період. Вони матимуть шість місяців для того, щоб розробити та подати регулятору зміни до правил використання електронних грошей і привести свою діяльність у відповідність до вимог нового регулювання.

Серед найважливіших ключових змін, передбачених новими правилами регулювання, наступні [3]:

- Необхідність ідентифікації користувачів електронних грошей - банки повинні здійснювати заходи з належної перевірки користувачів електронних грошей, у тому числі їх ідентифікацію та верифікацію, як і під час відкриття рахунків. Йдеться про клієнтів, які відкривають електронні гаманці, щоб здійснювати різні операції: купувати товари, платити за послуги тощо. Крім того, перекази з використанням електронних грошей мають супроводжуватися інформацією про платника та

отримувача. Цього вимагають норми Закону «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» (так званий «Закон про фінмоніторинг»), що набрав чинності з 28.04.2020 р. [4]

- Ідентифікацію та верифікацію нових клієнтів - користувачів електронних грошей - фінансові установи повинні здійснювати ще з 28.04.2020 р, тобто з дати набрання чинності Законом про фінмоніторинг. Наявних клієнтів, що вже мали відкриті електронні гаманці станом на цю дату, банки повинні будуть ідентифікувати та верифікувати під час планового оновлення або уточнення інформації. Крім цього, регулятор визначив умови, за яких належна перевірка користувачів не потрібна (у разі застосування достатніх заходів щодо виявлення незвичних або підозрілих операцій та за відсутності ознак пов'язаності такої фінансової операції з іншими операціями), зокрема, якщо:

- ініціюється операція з електронними грошима, що здійснюється з використанням наперед оплаченої картки, та виконуються усі належні заходи щодо зменшення ризиків;

- здійснюється оплата товарів готівкою або за допомогою платіжної картки з використанням електронного гаманця (технічного/транзитного), що відкривається одноразово виключно для технологічного проведення цієї операції, за умови виконання емітентом відповідних вимог щодо супроводження переказу коштів інформацією відповідно до вимог законодавства.

- Установлення нових лімітів для операцій з електронними грошима - для ідентифікованих і верифікованих у повному обсязі користувачів електронних гаманців регулятор скасовує обмеження, встановлені раніше щодо сум електронних грошей, на які можуть здійснюватися розрахунки та перекази. На поповнюваному електронному гаманці може зберігатися максимальна сума в розмірі 400 000 грн.; на непоповнюваному - 5 000 грн. [3;4]

- Посилення вимог до банків-емітентів електронних грошей щодо контролю за діяльністю комерційних агентів - як і раніше, емітентом електронних грошей в Україні може бути лише банк. Водночас небанківські фінансові установи та інші комерційні компанії можуть бути агентами та надавати послуги з розповсюдження електронних грошей, із поповнення електронних гаманців і здійснення розрахунків.

Щоб мінімізувати ризики неправомірного використання електронних грошей, регулятор

посилив вимоги щодо контролю за діяльністю комерційних агентів. Зокрема, відтепер такі агенти: зобов'язані відкривати в банка-емітента окремий поточний рахунок для здійснення агентської діяльності (крім агентів із розповсюдження та поповнення, що є банками, небанківськими фінустановами або одночасно є торговцями в програмі лояльності); мають використовувати готівку, отриману в клієнта, виключно для внесення на окремий поточний рахунок і не можуть користуватися нею в інших цілях; повинні підтверджувати кожен операцію з приймання готівки касовим документом; не зможуть передавати свої повноваження за агентським договором іншим суб'єктам господарювання та фізичним особам.

Контроль за дотриманням порядку зарахування готівки агентами здійснюватиме банк-емітент [3].

- Підвищення рівня захисту прав користувачів електронних грошей - щоб підвищити захист прав користувачів електронних грошей, регулятор також встановив низку вимог до банків-емітентів електронних грошей. Зокрема, банк-емітент: зобов'язаний перед укладенням договору з користувачем інформувати його про створення електронного гаманця та отримати його згоду; не може надавати кредит із коштів, отриманих як передоплата за випущені електронні гроші; повинен надати користувачу інформацію про найменування і місцезнаходження емітента та оператора; умови та порядок створення/використання електронного гаманця; порядок, способи здійснення переказів між користувачами - фізичними особами та оплати за товари електронними грошима; суму та порядок сплати комісійної винагороди користувачем, а також іншу інформацію; не може залучати комерційних агентів для випуску електронних грошей [3].

Таким чином регулятор осучаснив регулювання вітчизняного ринку електронних грошей та гармонізував його із законодавством України та Європейського Союзу в сфері здійснення фінансового моніторингу.

Термін «електронні гроші» є відносно новим і часто застосовується для позначення широкого спектру платіжних інструментів (цифрові гроші, цифрова готівка, електронна готівка, інтернет гроші, кібергроші, інш.), заснованих на інноваційних технологічних рішеннях. Наслідком цього є відсутність єдиної, загально визнаної дефініції електронних грошей, яка б однозначно розкривала їхню економічну та правову сутність. Також хибним є повне ототожнення електронних грошей із безготівковими грошми. Проте, можна виділити

дві головні, притаманні електронним грошам, характеристики, наявність яких дозволяє стверджувати, що електронний платіжний інструмент можна віднести саме до електронних грошей [1]:

1) забезпечення виконання функції грошей, принаймні, функції міри та еквіваленту вартості та засобу обігу/платежу, а також (як похідну від перших двох) функцію засобу накопичення;

2) існування в електронній формі (непаперовій формі) і відмінність від традиційних банківських рахунків та цінних паперів (та інструментів управління ними) [1].

Таким чином, електронні гроші - це різновид так званих «фідучіарних» грошей, як і практично всі існуючі зараз гроші, які мають вищезгадані відповідні характеристики. Фідучіарні гроші (від лат. «fiat» - декрет, наказ) – це гроші, які не мають власної внутрішньої вартості, або вона неспівмірна із їх визначеним номіналом [1]. Такі гроші приймаються, оскільки економічні агенти впевнені, що вони зможуть їх використовувати для подальших розрахунків і гроші зберігатимуть свою вартість протягом певного часу. Це може відбуватись за рахунок довіри до емітента, а також, можливо, правового примусу з боку держави, що визнає такі гроші єдиним законним засобом платежу на своїй території. В даний час всі національні валюти є фідучіарними, включаючи долар США, євро та інші резервні валюти [1]. Вони є зобов'язаннями емітента, випущеними з метою розрахунків, але при цьому не мають власної внутрішньої вартості (на відміну від, наприклад, монет, вироблених із дорогоцінних металів).

Більше того, практично всі наявні форми електронних грошей – це так звані «репрезентативні» гроші (за окремими винятками, як наприклад BitCoin)/

Випущені емітентом електронні гроші на 100% забезпечуються традиційними формами грошей та інколи - іншими високоліквідними активами, причому в більшості випадків емітент зобов'язується на вимогу власника грошей обміняти їх на звичайні гроші і навпаки. Слід відзначити, що зобов'язання емітента, які приймаються до розрахунку лише емітентом, до грошей переважно не зараховуються, тому ще однією ознакою електронних грошей є можливість їх використання для здійснення розрахунків третіми особами (як фізичними, так і юридичними), відмінними від емітента електронних грошей, оскільки у іншому випадку вони не будуть виконувати функцію засобу обігу [5].

Якщо спиратись на визначення електронних

грошей, прийняте в Європейському Союзі та подібне до нього в Сполучених Штатах Америки, то електронні гроші повинні мати такі характеристики [1]:

- здатність до накопичення та підрахунку балансу, а отже - мати певну монетарну вартість (тобто вартість, виражену в певній валюті);

- прийматися економічними агентами (як фізичними, так і юридичними особами) для розрахунків;

- бути зобов'язанням емітента, що надходить в обіг лише після його обміну на традиційні гроші в обсязі не меншому, ніж емітована грошова вартість, а також бути об'єктом зворотного обміну за першою вимогою їх власника;

- зберігатися в електронному вигляді або на фізичному пристрої (такому, як смарт-карта, смартфон або комп'ютер тощо) у володінні власника таких грошей, або віддалено на сервері.

При цьому, як видно із характеристик електронних грошей, межа між електронними грошима та іншими електронними платіжними інструментами є досить нечіткою: одні й ті ж платіжні інструменти можуть (в першу чергу) забезпечувати зручний спосіб використання звичайних банківських рахунків і водночас використовуватись в системах електронних грошей.

Згідно п.15.1 Закону України «Про платіжні системи та переказ грошей» №2346-14 «електронні гроші - одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, які приймаються як засіб платежу іншими, ніж емітент, особами і є грошовим зобов'язанням особи, що виконуються в готівковій або безготівковій формі» [2].

Особливо при цьому слід відзначити ті операції і процеси, які електронними грошима не є, хоча дуже на них схожі – вони теж підпадають під нинішнє нормативне визначення «одиниця вартості на електронному пристрої, що приймається іншими особами». Наприклад, передплачені телефонні, паливні, подарункові і подібні до них карти з електронним носієм не прийнято відносити до електронних грошей. Однак принципова відмінність тут полягає в організації процесу здійснення оплати і зарахування коштів: оплата передплаченими картами з точки зору регулятора не є грошовими платежами, а є договірним (безкоштовним) наданням товарів і послуг, вже оплачених один раз при купівлі картки передоплати. Тоді як з електронними грошима кожна нова операція є новим платежем.

Не вважаються на даний момент електронними грошима також [6]:

- транзакції інтернет-банкінгу зі звичайними

рахунками та коштами в державній валюті - звичайні грошові перекази за допомогою інтернет-порталів (з точки зору регулятора - це форми звичайного платежу з валютою);

- віртуальні локальні валюти, що діють всередині окремих інтернет-порталів (це псевдо-монетарна форма приватного обміну, незалежно від способу їх придбання і погашення).

Також досить багато невизначеності і суперечок навколо криптовалют типу Bitcoin щодо коректності віднесення їх до сучасних електронних грошей. Багато користувачів і творців сервісів вважають їх видом електронних грошей. Однак поки що більшість законодавчих баз світу і експертів бачать у криптовалюті псевдо-монетарну віртуальну валюту для приватного обміну [6]. З точки зору форми електронні гроші можуть існувати у вигляді однієї лише інформації всередині комп'ютерних мереж (network-based) - а можуть мати ще й додаткову прив'язку до платіжно-ідентифікаційних смарт-карток (card-based)[1].

З точки зору анонімності електронні гроші бувають з обов'язковою вимогою персоніфікації користувача (персоналізовані) і без такої вимоги (анонімні)[1].

З точки зору рівня емітента електронні гроші бувають фідуціарні, вони ж фіатні (fiat money) - включені в державну фінансову систему на правах окремої платіжної підсистеми і номіновані завжди в національній валюті тієї чи іншої країни. А можуть електронні гроші являти собою і окрему приватну валюту (private currency), визнану в цій якості державою, але вони потребують обміну на валюту державну. Наприклад, WebMoney в Європі і Америці, QIWI, EasyPay - мережеві приватні валюти (network-based private currency); PayPal, GlobalMoney - мережеві фіатні гроші (network-based fiat money); електронні скарбнички на картах Visa, MasterCard, «ПРОСТІР» («Українська платіжна система «ПРОСТІР», попередня назва

«Національна система масових електронних платежів (НСМЕП)») - карткові фіатні гроші (Card-based fiat money) [6].

Випускати електронні гроші українські банки можуть на базі карткових платіжних систем Visa, MasterCard, «ПРОСТІР». Здійснювати випуск електронних грошей мають право лише 23 банки. Що ж стосується «ПРОСТІР», ця система вимагає придбання і підключення особливого кардридера для своїх карт. Втім, інша (програмна і мережева) частина її функціонування як електронних грошей також особливо не відрізняється від її конкурентів [6].

Аналіз стану вітчизняного ринку електронних грошей показав, що впевнене зростання безготівкових операцій із використанням платіжних карток. Здебільшого це пов'язано із розширенням безконтактної платіжної інфраструктури, змінами у платіжних звичках та кризовими економічними викликами. Водночас у першому кварталі 2020 року додатковим фактором, що сприяв відмові населення від готівки, було поширення пандемії Covid-19 та пов'язана з цим активна кампанія Національного банку та банків на підтримку онлайн операцій і сервісів.

Із січня 2020 року змінилася періодичність надання банками статистичної інформації про платіжні картки: тепер банки звітують регулятору щомісяця, раніше – щокварталу. Відповідно кількість платіжних карток, із використанням яких була здійснена хоча б одна видаткова операція, тепер рахується за один місяць (а не за три, як раніше). Тож через це стало неможливим порівняння з минулорічними показниками кількості карток, які були використані для здійснення операцій (так звані «активні картки»). Зокрема, це також стосується порівняння кількості активних безконтактних та токенизованих платіжних карток. Інформація щодо стану використання платіжних карток в Україні за 9 міс 2020 року, за даними Національного банку України, наведена і таблиці 1.

Таблиця 1

Динаміка використання платіжних карток в Україні за 9 місяців 2020 року*

Показник	Кількість, млн. шт.	Динаміка/ приріст, %
Загальна кількість емітованих платіжних карток в обігу	73,4	+7%
Активні платіжні картки	38,4	+6%
Безконтактні платіжні картки	11,5	+51%
Токенизовані платіжні картки	3,4	+50%
<i>Загальна структура в розрізі платіжних систем:</i>		
MasterCard	48,2	65,8
Visa	24,5	33,4
ПРОСТІР	0,6	0,8
Інші	-	менше 0,1

*складено автором за [7]

Як видно з наведеного аналізу динаміки, загальна кількість емітованих платіжних карток в обігу за аналізований період становила 73,4 млн. шт, т.ч. загальний приріст за період з початку року становив 7%. При цьому кількість активних карток, що були використані для здійснення операцій також зросла на 6% і становила 38,4 млн.шт. Третина платіжних карток – безконтактні та токенизовані. Темпи росту показників їх використання (безконтактні платіжні картки +51% і токенизовані платіжні картки +50%) свідчать про їх популярність, що пояснюється

зручністю, швидкістю та безпечністю сервісу безконтактних платежів (як з використанням безконтактних карток, так і за допомогою смартфонів та інших NFC-пристроїв - саме вони використовуються в технології безконтактних та токенизованих карток).

Цьому також сприяє розвиток платіжної інфраструктури, яка впродовж дев'яти місяців 2020 року продовжувала стабільно розширюватися. Основні показники аналізу представлені в таблиці 2.

Таблиця 2

Аналіз платіжної інфраструктури України за 9 місяців 2020 року*

Показник	Кількість, тис. шт.	Динаміка/ приріст, %
Торговельні POS-термінали	360,4	+7,9
Суб'єкти господарювання, що приймають платіжні картки	316,4	+31,7
Банкомати	18,7	-4,2

*складено автором за [7]

Як видно, за аналізований період кількість суб'єктів господарювання, які приймають платіжні картки, за цей період зросла на третину (на 31,7%) – до майже 316,4 тисяч. Крім того, з початку 2020 року кількість торговельних POS-терміналів також зросла – на 7,9% (до 360,4 тис. од.). Водночас понад 85% від усіх торговельних POS-терміналів забезпечують безконтактну оплату. Кількість платіжних терміналів у торговельній мережі (контактних та безконтактних) у розрахунку на 1 млн постійного населення України на 01.10. 2020 р. становила 9 тис. шт. (станом на початок року – 8,4 тис. штук). У регіональному розрізі за кількістю платіжних карток та платіжних пристроїв для їхнього обслуговування домінують м. Київ, Дніпропетровська та Одеська області. Найбільші банки-еквайри – АТ КБ «ПриватБанк», АТ «Ощадбанк» та АТ «Райфайзенбанк Аваль»; найбільші банки - емітенти платіжних карток –

АТ КБ «ПриватБанк», АТ «Ощадбанк» та АТ «Універсал Банк». Станом на 01.10.2020 р. в Україні зареєстровано 70 учасників карткових платіжних систем [7].

Динаміка розширення безконтактної платіжної інфраструктури залишається стабільною. Дев'ять з десяти торговельних POS-терміналів забезпечують безконтактну оплату [7;8]. Пандемія та карантинні обмеження пришвидшили зміни в платіжних звичках громадян у бік безготівкових розрахунків, зокрема в Інтернеті, що обумовило активніший перехід на безготівкові платежі та користування послугами електронної комерції. Водночас зберігається тренд зростання популярності безконтактних платіжних інструментів та розрахунків з ними. Аналіз динаміки операцій з використанням платіжних карток в Україні за 9 місяців 2020 року за сумами і кількістю наведений в таблиці 3.

Таблиця 3

Динаміка операцій з використанням платіжних карток в Україні, за 9 місяців 2020 року*

Показник	Обсяг	%	Динаміка/ приріст, %
Сума операцій з використанням платіжних карток:			
Всього (загальна сума - млрд. грн.), в т.ч.:	2807,9	100	-
Безготівкові операції, млрд. грн.	1550,1	55,2	+21%
Отримання готівки, млрд. грн.	1257,8	44,8	-3%
Кількість операцій з використанням платіжних карток:			
Всього (загальна кількість – млн.шт.), в т.ч.:	4310,2	100	-
Безготівкові операції, млн. шт.	3724,4	86,4	+21%
Отриманні готівки, млн. шт.	585,8	13,6	-11%

*складено автором за [7]

Як видно, частка безготівкових операцій продовжує зростати. Загальна кількість операцій (безготівкових та отримання готівки) з використанням платіжних карток, емітованих українськими банками, за дев'ять місяців 2020 року становила 4310,2 млн шт., а їхня сума - 2807,9 млрд грн. Кількість зазначених операцій зросла на 18,0%, а сума - на 8,7%, якщо порівнювати з аналогічним періодом 2019 року. Цей тренд пов'язаний насамперед зі зростанням суми та кількості саме безготівкових операцій. Їхня частка переважає у загальній сумі операцій із платіжними картками. Так, сума безготівкових операцій становила 1550,1 млрд грн або 55,2% від суми усіх операцій із картками. Торік за підсумками дев'яти місяців 2019 року цей показник становив 49,7%. За кількістю безготівкових операцій показник ще вищий - 86 зі 100 операцій з платіжними картками здійснювалися безготівково впродовж дев'яти місяців цього року. Водночас кількість операцій з отримання готівки з платіжних карток зменшилася на 11,3%, а сума - на 3,3% проти дев'яти місяців 2019 року [7].

У 2020 році помітно змінився розподіл безготівкових операцій з платіжними картками за сумою. Аналіз за їхніми видами свідчить, що у січні-вересні 2020 року зросла частка операцій в Інтернеті - до майже 30% за сумою від усіх безготівкових операцій, здійснених з платіжними картками. За 9 місяців 2019 року цей показник становив 27%. Як і раніше, за сумою домінували перекази з картки на картку - 42,4% (середній чек однієї такої операції становив 1438 грн); за кількістю - розрахунки в торговельних мережах (50,2%) [7].

Понад половину розрахунків у терміналах - безконтактні. Загальна кількість емітованих платіжних карток в Україні станом на 1.10.2020 р. становила 73,4 млн шт. (на 7,4% більше, ніж у січні 2020р.) Кількість платіжних карток, що використовувалися для видаткових операцій (безготівкові та отримання готівки), зросла на 5,7% від початку року - до 38,4 млн шт. платіжних карток (52,4% усіх платіжних карток). Майже 40% платіжних карток (14,9 млн шт.), із застосуванням яких були здійснені видаткові операції у вересні 2020 р., - безконтактні та токенизовані картки [7;8].

Так, у вересні 2020 р. для здійснення операцій були використані 11,5 млн безконтактних карток. Це на 51% більше, якщо порівняти з січнем 2020 р. Кількість токенизованих карток, якими українці користувалися для здійснення операцій у вересні 2020 р., становила майже 3,4 млн шт. (на 50% більше у порівнянні з січнем 2020 р. [7;8]. Така

висока популярність безконтактних платіжних інструментів привела до суттєвого зростання безготівкових операцій із використанням безконтактних та токенизованих карток (за допомогою смартфонів та інших NFC-пристроїв). Понад половини від загальної кількості та суми безготівкових операцій у торговельних мережах (54% за обома показниками) за дев'ять місяців 2020 року відбувалося безконтактно, тоді як рік тому - лише третина [7].

Краща міжнародна практика показує, що для того, щоб система регулювання була ефективною та стимулювала розвиток ринку електронних грошей, потрібно на законодавчому рівні закріпити наступне [1;9]:

- дозволити випуск електронних грошей широкому колу компаній (а не лише банкам). При цьому, для отримання дозволу на випуск електронних грошей, вони повинні відповідати вимогам щодо розміру власного капіталу, технічної спроможності та ділової репутації. При цьому рівень капіталу повинен бути суттєво менший за обсяг, що встановлений для банків;

- дозволити використання електронних грошей для всіх видів розрахунків між фізичними, юридичними особами та державним сектором;

- діяльність щодо випуску, обігу та погашення електронних грошей повинна бути ізольованою від операцій, що не є пов'язаними із платіжними послугами;

- для уникнення ризику відмивання коштів анонімні операції з електронними грошима повинні бути обмеженими за розміром, а юридичні особи, що здійснюють такі операції та мають відповідні рахунки в системах електронних грошей, мають реєструвати їх згідно з вимогами податкового законодавства. Також повинен проводитись постійний моніторинг можливих зловживань.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Міжнародний досвід свідчить, що розвиток електронних платежів і, зокрема, електронних грошей, сприяє зменшенню витрат на готівковий обіг та прискоренню економічного зростання. Активне використання електронні грошей сприяє розвитку нових секторів економіки та електронної комерції. Однак, розвиток ринку електронних грошей в значній мірі залежить від нормативно-правового регулювання. Запровадження інновацій у сфері електронних платежів ускладнюється при невідповідності норм регулювання, їх не достатній гнучкості. Крім того, враховуючи можливості сучасних сервісів, системи електронних грошей можуть досить ефективно

функціонувати поза межами юрисдикції країни з неефективним регулюванням електронних грошей.

З огляду на це державне регулювання повинно стимулювати широке впровадження інноваційних платіжних інструментів, забезпечуючи водночас інтереси користувачів щодо безпеки операцій з електронними грошима. Також пріоритетним завданням має стати забезпечення рівності умов конкуренції на ринку та відсутності надмірних бар'єрів щодо входу на нього, оскільки саме таке регулювання відповідає зобов'язанням України та державній політиці щодо адаптації законодавства до європейського. Позитивним можемо вважати законодавчі зміни у сфері електронних грошей і платежів, вдосконалення законодавства у сфері фінансового моніторингу, що відповідає

міжнародним тенденціям і вимогам. Згідно з європейським досвідом, де питання електронних грошей регулюється окремою Директивою, в Україні, для запобігання ризикам формування законодавства непрямої дії, всі процеси з регулювання та обігу електронних грошей прописані в окремому законі. Законодавство у сфері електронних грошей має бути прозорим та ефективним, завдяки чому країна отримує усі переваги для стрімкого розвитку цього сегменту і економіки в цілому.

Подальші дослідження в цьому напрямку передбачають аналіз інтеграції інноваційних платіжних інструментів і сервісів, електронних грошей зокрема, розвитку платіжної інфраструктури у сфері ринку фінансових технологій (фінтех ринку) та розбудови вітчизняної фінтех екосистеми.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кравчук Віталій, Науменко Дмитро, Глибовець Андрій. Електронні гроші в Україні./Аналітичний звіт. К.:Альфа-ПІК. 2012. 64с. URL: http://www.ier.com.ua/files/publications/Books/2012/3_Electronic_Money/E-money_report_APPROVED_2012-10-02_RED2.pdf
2. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: Закон України від 05.04.2001р. № 2346-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14#Text>
3. Про затвердження Змін до Положення про електронні гроші в Україні: постанова Правління НБУ від 11.09.2020р. №133 URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/PB20200.html
4. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 р. №361-IX URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/t190361?an=1>
5. Рядінська Валерія. Проблеми правового регулювання обігу електронних грошей в Україні. Підприємництво, господарство і право: Фінансове право. № 12. – 2016. С.190-195
6. Електронні гроші: види і системи. URL: https://bankchart.com.ua/e_banking/statti/elektronni_groshi
7. Беззаперечні тренди карткового ринку у 2020 році – розрахунки в Інтернеті та безконтактні платежі URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/bezzaperechni-trendi-kartkovogo-rinku-u-2020-rotsi--rozrahunki-v-interneti-ta-bezkontaktni-plateji>
8. Регулювання ринку електронних грошей стане сучасним та прозорішим URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/regulyuvannya-rinku-elektronnih-groshey-stane-suchasnim-ta-prozorishim>
9. Барабан Лариса Миколаївна. Електронні гроші: можливості, тенденції та перспективи розвитку в Україні. Фінансовий простір. 2014. № 3 (15) - URL: <https://ofp.cibs.ubs.edu.ua/files/1403/14blmeggm.pdf>

REFERENCES

1. Kravchuk, V., & Naumenko, D., & Hlybovets A. (2012). Elektronni hroshi v Ukraini. Analitichnyy zvit [Electronic money in Ukraine. Analytical report]. K.:Alfa-PIK. Retrieved from: http://www.ier.com.ua/files/publications/Books/2012/3_Electronic_Money/E-money_report_APPROVED_2012-10-02_RED2.pdf [in Ukrainian].
2. Pro platizhni systemy ta perekaz koshtiv v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 r. № 2346-III [On payment systems and funds transfer in Ukraine: Law of Ukraine from April 5, 2001, № 2346-III]. (2001). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14#Text> [in Ukrainian].
3. Pro zatverdzhennya zmin do Polozhennya pro elektronni hroshi v Ukraini: postanova Pravlinnya NBU vid 11.09.2020r. №133 [On approval of Amendments to the Regulations on electronic money in Ukraine: Resolution of the Board of the NBU from September, 11, 2020, №133]. (2020). Retrieved from: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/PB20200.html [in Ukrainian].
4. Pro zapobihannya ta protydiyuh lehalizatsiyi (vidmyvannuy) dokhodiv, oderzhanykh zlochyynnym shlyakhom, finansuvannuy teroryzmu ta finansuvannuy rozpovsyudzhennya zbroyi masovoho znyshchennya: Zakon Ukrainy vid 06.12.2019 r. №361-IX [On prevention and counteraction to legalization (laundering) of proceeds from crime, terrorist financing and financing of proliferation of weapons of mass destruction: Law of Ukraine from December 6, 2019, №361-IX]. (2019). Retrieved from: <https://ips.ligazakon.net/document/view/t190361?an=1> [in Ukrainian].

5. Ryadinska, V. (2016). Problemy pravovoho rehulyuvannya obihu elektronnykh hroshey v Ukrayini [Problems of legal regulation of electronic money circulation in Ukraine]. *Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo: finansove pravo – Entrepreneurship, economy and law: financial law*, 12, 190-195 [in Ukrainian].
6. Elektronni hroshi: vydy i systemy [Electronic money: types and systems]. (n.d.). Retrieved from: https://bankchart.com.ua/e_banking/statti/elektronni_groshi [in Ukrainian].
7. Bezzaperechni trendy kartkovoho rynku u 2020 rotsi – rozrahunky v Interneti ta bezkontaktni platezhi [Undisputed trends in the card market in 2020 - online payments and contactless payments]. (n.d.). Retrieved from: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/bezzaperechni-trendi-kartkovogo-rinku-u-2020-rotsi--rozrahunki-v-interneti-ta-bezkontaktni-platezhi> [in Ukrainian].
8. Rehulyuvannya rynku elektronnykh hroshey stane suchasnym ta prozorishym [Regulation of the electronic money market will be modern and more transparent]. (n.d.). Retrieved from: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/regulyuvannya-rinku-elektronnih-groshey-stane-suchasnim-ta-prozorishim> [in Ukrainian].
9. Baraban, L. M. (2014). Eletronni hroshi: mozhlyvosti, tendentsiyi ta perspektyvy rozvytku v Ukrayini [Electronic money: opportunities, tendencies and prospects of development in Ukraine]. *Finansovyyi prostir – Financial space*, 3 (15). Retrieved from: <https://ofp.cibs.ubs.edu.ua/files/1403/14blmegm.pdf> [in Ukrainian].

Отримано 03.12.2020